

Park Grič na Gornjem gradu

KRUNA BIDERMAJERSKOG URBANOG PROJEKTA

Bedemi, ostaci palače, jugozapadne i sjeverozapadne kule konzervirani su i dijelom rekonstruirani. Dio parka gdje nema arheoloških nalaza obnovljen je prema povijesnoj matrici

Napisala: **dr. sc. Snješka Knežević**

Foto: **Atelijer Hržić, autorica**



Pogled prema sjevernoj i zapadnoj strani



Rendićeva fontana, južni dio parka i stubište prema nižem arheološkom parku



Pogled prema jugu, jugozapadnoj kuli i dijelu bedema

Potkraj listopada ove godine za javnost je napokon otvoren Park Grič na Gornjem gradu – nakon mnogo godina arheoloških istraživanja, konzervatorskih i restauratorskih radova te projektiranja koje je u stopu pratilo otkrića. Još ljeti i rano ujesen, u jeku završnih radova, kad je na lijevama već bilo zasađeno novo bilje: grmlje, cvijeće i drveće, kad su uređene staze, postavljene klupe i kandelabri, građani su danomice pohodili park, očito fascinirani onim što je već bilo prezentirano, a to su uglavnom srednjovjekovne fortifikacijske strukture. Toliku količinu i kakvoću ne nalazimo nigdje na Gornjem gradu: gradski zidovi Gradeca su odavno razgrađeni, na ostacima bedema u velikim potezima sa zapadne i istočne strane nastali gusti nizovi palača i

kuća: novovjekovna kruna grada. Memoriju utvrđenoga grada održavaju tek Kamenita vrata i tri kule, dobro izmijenjene adaptacijama i obnovama: Popov toranj, kula Dverce/Lotrščak i okrugla, gotovo nezamjetljiva zapadna kula, integrirana u palaču Magdalenić-Drašković-Jelačić (Demetrova 7-9) – za razliku od biskupske tvrđe i kanoničkog naselja na Kaptolu, koji su održali velike poteze zidova i više kula.

Sada, Park Grič nudi doživljaj moćne gradečke utvrde – onako kako to omogućuju konzervacija i restauracija ostataka njezinih bedema i kula. Ali i još nečega što se desetljećima, štoviše stotinjak godina tražilo i pretpostavljalo na nekoliko mjesta: kraljevske palače (*domus regalis*) iz 14. stoljeća. To doba povjesničari smatraju zlatnom erom Gradeca, kad život na svim poljima doseže vrhunac, kad ondje boravi ugarsko-hrvatski kralj Karlo Robert (1288.- 1342., kralj od 1301.) iz dinastije Anžuvina sa svitom i 1335. gradi palaču. U dokumentima palače se posljednji put spominje potkraj 15. stoljeća, ali je sjećanje na nju zaostalo i očuvano u predaji. Danas se u sjeverozapadnom kutu parka mogu vidjeti dimenzije, tlocrt i moćni zidovi te palače, a pronađeni predmeti potvrđuju visoku razinu života koji se odvijao u njoj. Arheolozi Boris Mašić i Buga Pantlik pretpostavljaju da se ondje kasnije, nakon što je napuštena, nije gradilo zato što je parcela pripadala kralju.



Idealizirani lik Karla Roberta Anjoua, litografija Josefa Kriehubera iz 1828.

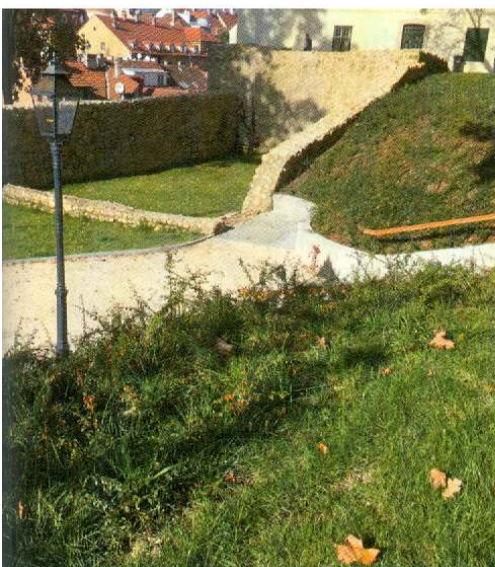
No, obilje nalaza svjedoči o prisutnosti čovjeka i postojanju života mnogo prije doba kojem pripada kraljevska palača: od starijeg želznog doba preko ranog i visokog srednjeg vijeka do drugog desetljeća 17. stoljeća, dokad je ondje bilo groblje te otada, kad su tu površinu redovnici iz obližnjeg kapucinskog samostana u 18. stoljeću koristili kao vrt. Predmeti od metala, keramike i stakla, grobovi s kostima, posmrtnim ostacima ljudi i fragmentima opreme dokumentiraju pojedine epohe i kontinuitet. Svi oni: od krhotina i djelića, od palače do zidina i kula, najposlije



Krhota s anžuvinskim lilijanom



Groblje iz 16. stoljeća, pronađeno ispod Parka Grič



Zidovi kraljevske palače i bedem



Pogled iz palače prema bedemu, jugozapadnoj kuli i parku na višoj razini

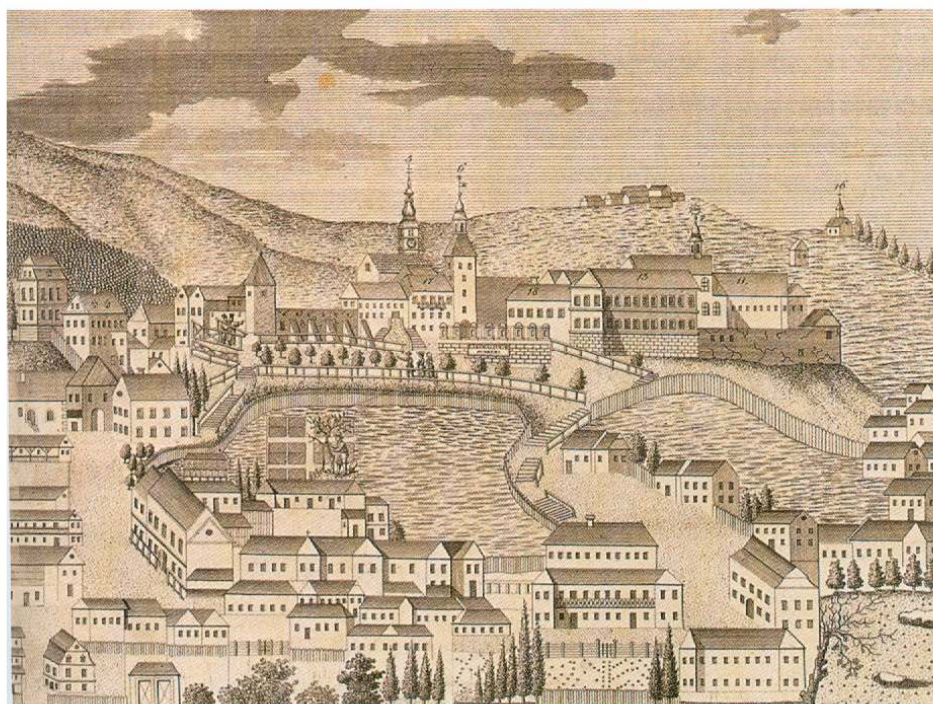
Nalaz kraljevske palače (*domus regalis*) iz 14. stoljeća okončao je dileme i diskusije koje su trajale desetljećima

temelja neke zgrade iz 16./17. stoljeća – zasad neidentificirane funkcije, izuzetno su važni za razumijevanje nastanka i povijesti Gradeca. Nalaz palače okončao je pak dileme i diskusije koje su trajale desetljećima.

Park, nastao 1830-ih, može se obilježiti krugom jednog od najvećih urbanih projekata ranog 19. stoljeća i kulture bidermajera: uređenja prve zagrebačke promenade uzduž i

ispod južnih zidina Gradeca. Poticaj je 1812. dao ban grof Ignac/Ignatz Gyulay (1763.–1831., ban od 1806.). Južna promenade realizirana je sredstvima gradskog magistrata i dobrovoljnim priložima pojedinaca, kako je bilo upisano na kamenoj ploči: *Largitate surrexi. Anno MDCCCXIII* (podignuto darežljivošću godine 1813.). Gotovo je nevjerojatno kako je takav težak zahvat mogao biti ostva-

ren za ciglih godinu dana. Na padinama ispod zida uređena su četiri prilaza: dijelom pošljunčane staze, dijelom stube, kojima je uspostavljena veza s Donjim gradom sa svih strana. Bartol Felbinger izradio je masivne podzidove na istočnom prilazu (iz Duge/Radićeve ulice) i zapadnom (iz Lovачke/Mesničke), gdje je strmina najveća. Srušena su Poljska vrata (*porta campestris*) ispred kule Dverce/Lotrščak, a na sredini promenade uređena je terasa-vidikovac. Bila je opremljena klupama, lampašima na ulje i ograđena željeznom ogradom od padine, a u kuli je uređena kavana s biljarom. Promenada je postala je poprište društvenog okupljanja.



Južna promenade 1822. Fragment Mape Zagrebačke biskupije geometra Josefa Szemana

Arheološka istraživanja i Park Bele IV.

Promjenu i obogaćenje donio je park, uređen na zemljištu koje je Gradu darovao Ludovik pl. Jelačić Bužimski (1792.-1851.), profesor Pravoslovnog fakulteta, političar i odvjetnik. U razmjerno dugotrajnom procesu rasprodaje i preuređenja samostana i zemljišta redova kapucina i pavlina (ukinutih/raspuštenih 1786. i 1788.), on je kupio kapucinsku crkvu (na mjestu današnjeg

Treba očuvati i kultivirati park kakav je sada i ne dopustiti intervencije kakve zapažamo u svim povijesnim parkovima

Parka Bele IV., tzv. Vranicanijeve poljane) i njihov vrt (na mjestu Parka Grič). Na mjestu crkve sagradio je 1826. palaču, a 1832. darovao je vrt za park, nazvan Gričem. Prigodom uređenja uklonjen je dio zida, oko parka je podignuta ograda, postavljeno je 15 klupa i zasađeno drveće i bilje. Promenada je u to vrijeme već proširena prema istoku, prema Dugoj/Radićevoj ulici, a s juga i istoka dobila je visoki zid.

Tlocrt Parka Grič prvi se put javlja u katastarskom zemljovidu iz 1862./64.: pet zelenih otoka zasađenih grmljem i bedem sa zapadne strane (prema Mesničkoj ulici), ali

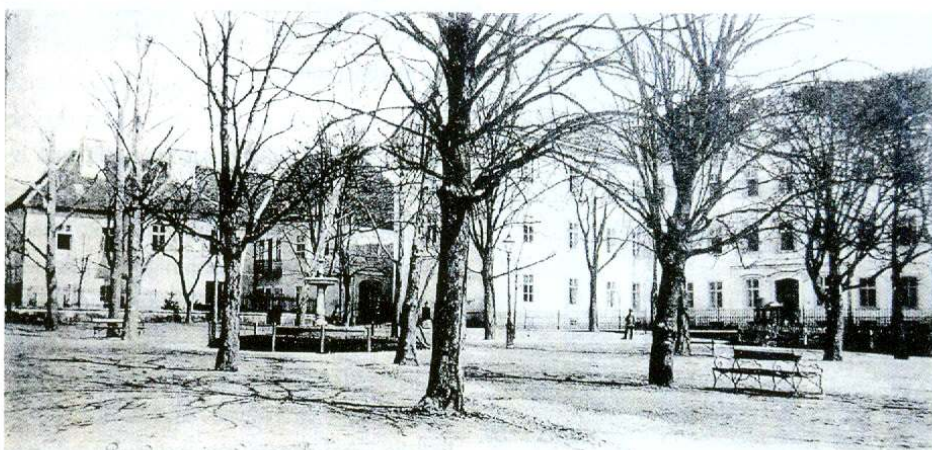
Park je uređen na zemljištu koje je Gradu darovao Ludovik pl. Jelačić Bužimski

jugozapadne kule više nema. Još 1859. akacije se zamjenjuju kestenima, 1861. gradi se glazbeni paviljon, a 1864. dograđuje i adaptira palača Jelačić za realnu gimnaziju (danas Državni hidrometeorološki zavod). U parku je trebala biti sagrađena palača za Jugoslavensku akademiju znanosti i umjetnosti sa Strossmayerovom galerijom, prema projektu bečkog arhitekta Friedricha Schmidta iz 1875. No, građanstvo se tome usprotivilo u

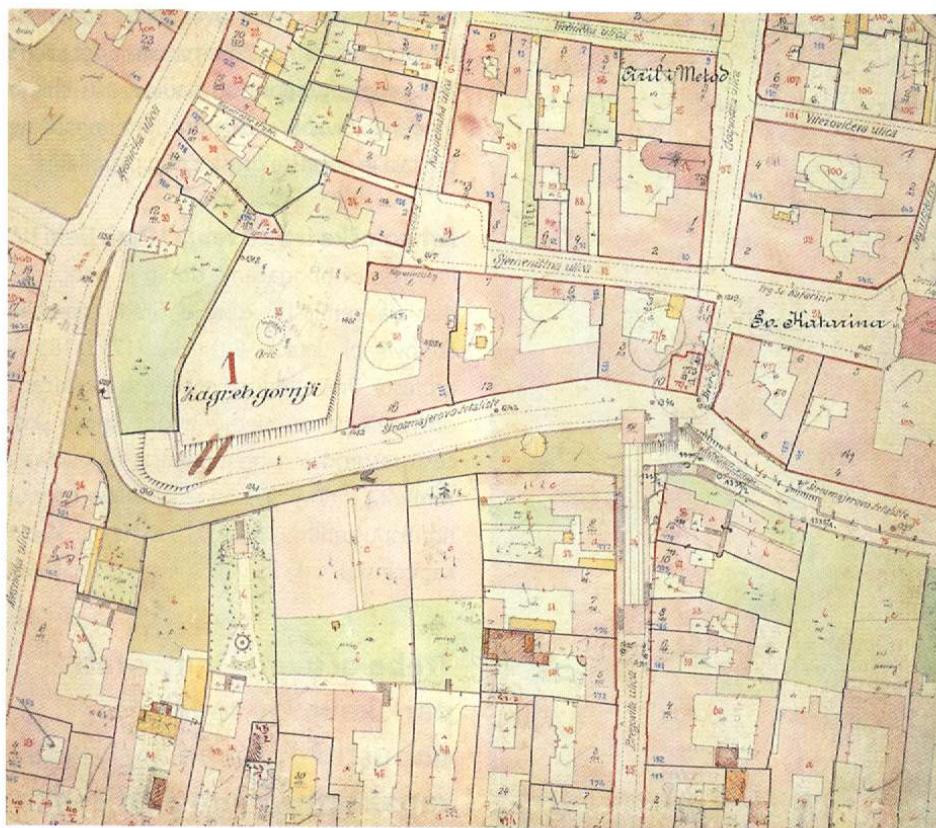
želji da očuva park, jedini na Gornjem gradu. Veliku je transformaciju doživjela Južna promenada (od 1874. Strossmayerovo šetaliste), preuređena prema projektu arhitekta Huga Ehrlicha (1879.-1936.) iz 1913. Tada je dobila oblik i izgled koji ima danas. Park Grič nije bio uključen u taj projekt. Promjene su se svodile na „vodomet“, vodoskok, djelo kipara Ivana Rendića iz 1881., postavljen u parku 1887., te električne kandelabre, zabilježene u katastarskom zemljovidu iz 1913.

U drugoj polovini 20. stoljeća uređeno je dječje igralište, a 1979. postavljena skulptura „Dječak“ kipara Tomislava Ostoje iz 1971. Tek 1996. odlučeno je da se zapušteni park uredi. Do 2001. izrađeno je nekoliko studija: utvrđeno je da je park dijelom izgubio povijesni identitet i predloženo da mu se obnovom vrati, ali da se prethodno arheološki istraži.

Istraživanja su počela 2003. u sklopu projekta sustavnih arheoloških istraživanja na Gornjem gradu, koje je pokrenuo Gradski zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode Zagreba. Radovi su povjereni Muzeju grada Zagreba. Od početka ih je vodio Boris Mašić, a 2006. pridružila mu se Buga Pantlik. Odvijali su se u nekoliko kampanja i potrajali do 2016., a dijelom su nastavljeni 2017., kad su završeni. Još 2009. arhitektu prof. dr. sc. Marijanu Hrčiću Grad je povjerio izradu studije o stanju javnih prostora Gornjega grada, koja bi sadržavala prijedloge njihovog uređenja. Obnova Parka Grič predviđena je u prvoj fazi, ali tek kad budu okončani arheološki radovi i doneseni zaključci o prezentaciji jedinstvenih nalaza. U očekivanju njihova završetka, Hrčić je sa svojom stručnom grupom predložio da se u ime demonstracije načela sadržanih u studiji kao park uredi zapuštena tzv. Vranicanijeva poljana u najbližem susjedstvu. Grad je prihvatio ideju i park je ujesen 2011. predan javnosti. Poput povijesnog Parka Grič i taj mali park ima zelene otoke, platanu i dječje igralište pokraj kojega je 2015. iz Parka Grič prenesen „Dječak“, uza suglasnost autora Tomislava Ostoje. Od 2012. „poljana“ se službeno naziva Park Bele IV. Zamišljeno je da taj novi park s budućim Parkom Grič tvori



Park Grič 1900.



Situacija Parka Grič 1913. Fragment katastarskog zemljovida



Radovi u Parku Grič 2016.

cjelinu; štoviše, parkovi bi se mogli povezati i fizički, prolazom kroza zgradu Hidrometeorološkog zavoda, kad se premjesti na novu lokaciju u sveučilišnom kampusu Bogongaj.

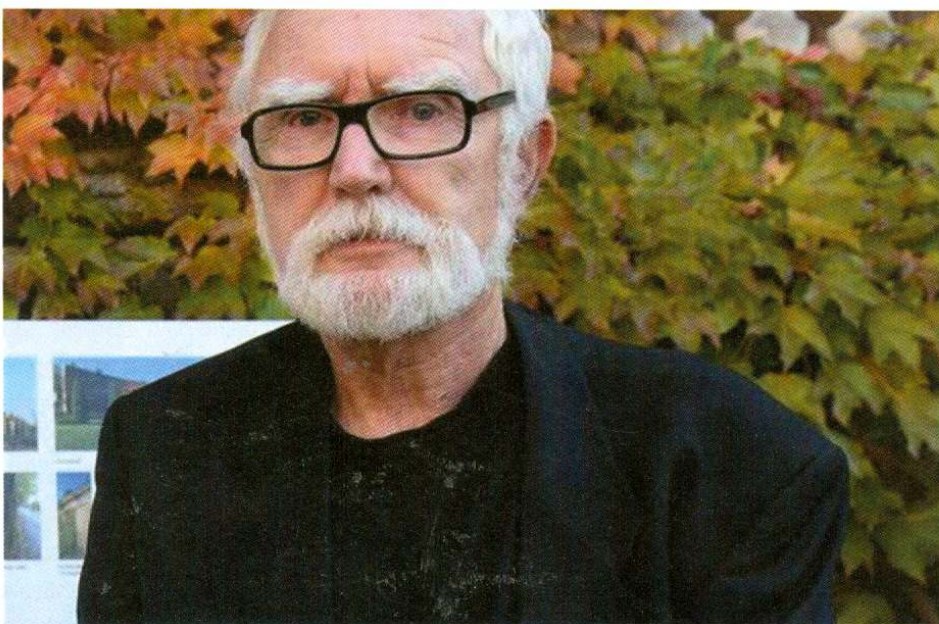
Spoj povijesnog perivoja i arheološkog parka

Nalaz arhitektonskih struktura bio je glavna odrednica projekta arhitektonskog i krajobraznog uređenja Parka Grič. Dio nalaza

prezentiran je u arheološkom sloju. Bedemi, ostaci palače, jugozapadne i sjeverozapadne kule konzervirani su i dijelom rekonstruirani. Dio parka gdje nema arheoloških nalaza obnovljen je prema povijesnoj matrici: uređeni su „otoci“, očuvane stare platane, grupacije stabala i grmlja, ali je izbor bilja donio novost i iznenađenje. U sredini parka je kopija „Vodomet“ koji je u parku bio od 1887. do 1949., a 1955. premješten je u atrij Muzeja za umjet-

nost i obrt. U ime memorije postavljene su kopije nekadašnjih klupa i kandelabara, dok željezna pumpa za vodu, tzv. Francek nudi besplatnu vodu, a info-panoi obavještavaju o povijesti parka i istraživanja. Park je jedinstven spoj povijesnog perivoja i arheološkog parka: plod težnje da se predstave otkrivene arhitektonske strukture i ujedno restituira gornjogradske park – najstariji u Zagrebu, stariji od Zrinjevca, prvog donjogradske parka otvorenog 1873.

Poruka i apel ovog prikaza glasi: očuvati i kultivirati park kakav je sada i ne dopustiti intervencije kakve zapažamo u svim povijesnim parkovima, a od prošle godine i u novom Parku Bele IV., koji je predan na milost-nemilost adventskom sajmovanju. Ove godine u tom je parku iščupano novoposađeno lovorovo grmlje, starije je okljaštreno, uklonjene su klupe – sve kao smetnja tzv. adventskim kućicama, a uz kulu Dverce/Lotrščak i otprije restaurirani bedem na Strossmayerovu šetalištu postavljene su nepotrebne i nekorektno izvedene metalne ljestve. Takva devastacija ne smije se nikada dopustiti na još osjetljivijem i krhkijem Parku Grič. Sa svime što sadrži on je najveća gornjogradska atrakcija koju su uočili građani i nahvalili svi mediji.



Arhitekt Marijan Hržić